

ДИДАКТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ В АСПІРАНТУРІ: ПРОБЛЕМИ І ЧИННИКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

УДК 378.937

Авраменко Б.В.

Науково-освітній простір аспірантури дозволяє розширити різноманітність педагогічно керованих процесів, спрямованих на особистісне та професійне становлення аспірантів як майбутніх науково-педагогічних кадрів вищої школи. При цьому особлива роль належить процесу організації дидактичної підготовки аспірантів, зокрема, формуванню в них дидактичної культури. Особливий інтерес викликає аспект, пов'язаний з виявленням основних проблем, вирішення яких є необхідним для забезпечення ефективності даного процесу. Його розкриттю присвячена дана стаття.

Ключові слова: аспірантура, навчання в аспірантурі, проблеми організації дидактичної підготовки аспірантів, фактори формування дидактичної культури аспірантів.

Авраменко Б.В.

Научно-образовательное пространство аспирантуры позволяет расширить многообразие педагогически управляемых процессов, направленных на личностное и профессиональное становления аспирантов как будущих научно-педагогических кадров высшей школы. При этом, особая роль принадлежит процессу организации дидактической подготовки аспирантов, в частности, формированию у них дидактической культуры. Особый интерес вызывает аспект, связанный с выявлением основных проблем, разрешение которых необходимо для обеспечения эффективности данного процесса. Его раскрытию посвящена данная статья.

Ключевые слова: аспирантура, обучение в аспирантуре, проблемы организации дидактической подготовки аспирантов, факторы формирования дидактической культуры аспирантов.

B. V. Avramenko

The scientifically-educational space of postgraduate study allows to expand variety of processes, operated by pedagogics, directed on personal and professional development of post-graduate students as the future scientific and pedagogical staff of the higher school. Thus, the special role belongs to the organization of didactic preparation process of post-graduate students, particularly to their didactic culture formation. Special interest causes the aspect connected with a background of conditions, necessary for efficiency support of the given process. The article is dedicated to its disclosure.

Keywords: postgraduate study, training in postgraduate study, organization process of didactic preparation of post-graduate students, didactic culture of post-graduate students, formation conditions of didactic culture of post-graduate students.

Постановка проблеми. Пріоритетна сфера в соціально-економічному і культурному розвитку Української держави належить науковим та науково-педагогічним кадрам вищої кваліфікації, професійну підготовку яких здійснює соціальний інститут аспірантури. Завдяки його плідній діяльності, як зазначено в урядових документах з питань науки та вищої освіти (Закони України „Про освіту”, „Про вищу освіту”, „Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної творчості”, „Про наукову і науково-технічну діяльність”, Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, наказ Міністерства освіти і науки України „Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України до 2020 року”), можливе суттєве зміцнення інтелектуального, науково-педагогічного й духовного потенціалу нації, збереження і примноження культурної спадщини.

Натомість, незважаючи на певні досягнення і ґрунтовні теоретичні напрацювання учених щодо модернізації соціального інституту аспірантури в умовах глобалізаційних перетворень та свроінтеграції, вдосконалення наукової та педагогічної підготовки її випускників, аспірантура як провідна форма післядипломної освіти, спрямована на підготовку науково-педагогічних кадрів, спроможних на високому рівні професіоналізму здійснювати навчально-методичну й викладацьку діяльність у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації, в реальній практиці не повною мірою забезпечує їхню ґрунтовну дидактичну підготовку. Необхідність удосконалення останньої зумовлено новими викликами часу, які в умовах модернізаційних перетворень вимагають від науково-педагогічних кадрів наявності ознак активних суб'єктів інноваційної дидактичної діяльності у вищих навчальних закладах.

Аналіз основних досліджень і публікацій, ступінь наукового опрацювання проблеми. У філософських, психологічних, педагогічних дослідженнях накопичено теоретичні положення, які є підґрунтям для розробки проблеми вдосконалення дидактичної підготовки майбутніх науково-педагогічних кадрів під час їхнього навчання в аспірантурі. Так, визначено місію аспірантури в умовах модернізації цих змін (В. Андрущенко, В. Байденко, І. Вакарчук, І. Зязюн, М. Винницький, О. Глузман, Л. Кондрашова, Н. Нічкало, О. Кононко, В. Кремень, В. Куценко, В. Луговий, О. Савченко), висвітлено різні аспекти загальнодидактичної підготовки педагога (А.Алексюк, Ю.Бабанський, М.Данилов, М.Кузьміна, Б.Єсіпов, В.Загвязинський, Г.Ільїна, В.Лозова, В.Онищук, В.Паламарчук, П.Підкасистий, П.Підласий, Л.Подимова, О.Савченко, М.Скаткін, Н.Шайденко, Г.Щукіна); формування в нього дидактичних умінь (О.Абдуліна, В.Подзолков, В.Паламарчук, Л.Спірін, Т.Шайденкова, А.Щербаков), дидактичних здібностей (Є.Балбасова, Ф.Гоноболін, Н.Левітов, В.Крутецький та ін.), готовності до застосування інноваційних освітніх систем та технологій (В.Ляудіс, Н.Мальцева, О.Пехота, Л.Подимова, М.Поташнік, С.Поляков, В.Сластьонін, Т.Шамова).

При безумовній важливості цих досліджень ступінь розробки проблеми вдосконалення дидактичної підготовки майбутніх науково-педагогічних кадрів під час їхнього навчання в аспірантурі є недостатньою, що приводить до виникнення суперечностей:

- між потребою суспільства і сучасних вищих навчальних закладів у науково-педагогічних кадрах з високою дидактичною культурою та недостатнім рівнем її сформованості у випускників аспірантури;

- між освітньою потребою майбутніх науково-педагогічних кадрів у набутті дидактичної компетентності та недостатнім науковим обґрунтуванням її сутності і структури, а також технологій формування в умовах аспірантури;

- між науково обґрунтованими вимогами до дидактичної діяльності науково-педагогічних кадрів та формальністю здійснення їхньої дидактичної підготовки через аспірантуру.

Враховуючи актуальність означеної проблеми, *метою* поданої статті є висвітлення провідних проблем та чинників удосконалення дидактичної підготовки майбутніх науково-педагогічних кадрів під час їхнього навчання в аспірантурі.

Виклад основного матеріалу. Як засвідчило вивчення спеціальної літератури, підготовка науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації через аспірантуру як основна форма післядипломної освіти переживає системну кризу, що виражається в її зведенні до виконання конкретних наукових досліджень у формі кандидатської дисертації [1, 2]. При цьому неодноразово підкреслювалася думка, що цільові завдання інституту аспірантури полягають у розширенні й поглибленні професійної підготовки аспірантів, у формуванні їх особистості в процесі виконання дисертаційної роботи не тільки як дослідників вищої кваліфікації, генераторів і носіїв нових наукових ідей, концепцій і підходів, але й як творчо мислячих і дидактично грамотно діючих викладачів вищої школи [3].

Разом з тим, проблема підготовки аспірантів до дидактичної діяльності у вищих навчальних закладах загалом та формування в майбутніх науково-педагогічних кадрів дидактичної компетентності і культури зокрема не ставали предметом спеціальної наукової рефлексії. Крім того, дотепер залишаються недостатньо осмисленими й практично не розробленими питання стандартизації й оновлення змісту, вдосконалення технологій загальнопедагогічної та дидактичної підготовки аспірантів як майбутніх науково-педагогічних кадрів вищої школи.

Тому, вивчаючи стан дидактичної підготовки майбутніх науково-педагогічних кадрів під час їхнього навчання в аспірантурі технічних, гуманітарних, педагогічних та класичних університетів України (м. Ізмаїл, м. Київ, м. Миколаїв, м. Одеса, м. Харків, м. Кривий Ріг, м. Черкаси, м. Ялта), впродовж пошукового етапу експерименту до анкетування було залучено осіб, що здійснюють наукове та організаційно-педагогічне наставництво над ними. Поставили 16 запитань, з них центральними були наступні:

- здійснюючи наставництво над аспірантами як викладачами-початківцями, які вимоги, принципи і критерії Ви висуваєте перед ними стосовно здійснення дидактичної діяльності?

- що, на Вашу думку, повинно бути прикінцевим особистісно значущим результатом науково-педагогічної (асистентської) практики аспірантів взагалі і їхнього стажування як суб'єктів дидактичної діяльності зокрема?

Вивчаючи й узагальнюючи судження та висновки наукових керівників аспірантів, що увійшли в експериментальну вибірку пошукового етапу дослі-

дження, за першим блоком питань було зафіксовано наступне. Так, здійснюючи наставництво над аспірантами як викладачами-початківцями, наукові керівники стосовно здійснення ними дидактичної діяльності висувають сучасні вимоги, які стосуються організації навчання студентів у вищих навчальних закладах, ґрунтуючись переважно на принципах науковості, систематичності, наочності і доступності. Серед критеріїв ефективного здійснення дидактичної діяльності аспірантів було означено такі: наявність інформаційних технологій і мультимедійних засобів навчання (35%) та логічно-структурних схем (21%), використання проблемних та активних методів (мозковий штурм, ділові ігри, кейс-стаді) навчання (27%), засобів особистісно зорієнтованого та діалогічного підходів (17%) до навчання.

Стосовно провідних функцій дидактичної діяльності викладача вищої школи наукові керівники відмітили досить слабку поінформованість аспірантів з цього приводу, вказуючи на їхні наявні проблеми з дидактичного проектування (28%), дидактичного спілкування (34%) та дидактичного моніторингу/менеджменту (38%). Найбільш проблемними аспектами аспірантів у реалізації функцій дидактичної діяльності викладача вищої школи є слабка поінформованість щодо специфіки організації навчання студентів (78%), проблемних, активних та інноваційних методів, форм і засобів навчання студентів (56%), відсутність навичок щодо створення дидактичних проектів (46%), неспроможність організувати і вести навчальний діалог зі студентами (31%), мотивувати й організувати групу, колективну й індивідуальну роботу студентів (29%), логічно структурувати навчальну інформацію (45%), наочно оформлювати її у вигляді структурно-логічних схем, опорних конспектів, моделей, малюнків (52%), вад дидактичної лексики і культури дидактичного мовлення (23%), неспроможність здійснювати моніторинг академічних досягнень студентів (31%), використовувати інноваційні технології навчання (78%), формалізм і відсутність інтересу до навчання студентів (33%). Більш вдалими для аспірантів є такі аспекти дидактичної діяльності, як-от: ґрунтовне знання навчального матеріалу (71%), здатність установлювати позитивні дидактичні відносини зі студентами (41%).

Суттєво, що на занурення аспірантів до своєї дидактичної майстерні приділяє увагу та витрачає спеціальний час тільки 24% наукових керівників, які впевнені, що їхні аспіранти будуть займати посаду викладача. Решта з них спрямовує свої зусилля на консультування аспірантів з приводу дисертаційного дослідження. До обов'язкового застосування наукові керівники пропонують аспірантам найбільш значущі свої дидактичні знахідки, зокрема, авторські навчальні посібники і практикуми (58%), технології модульного контролю знань студентів (34%), техніки проведення лекцій-візуалізацій та лекцій-презентацій (7%), способів застосування інноваційних технологій (9%), технології організації самостійної роботи студентів (24%). Підтримує застосування нових, більш досконалих методів, засобів і форм навчання у вищій школі 61% наукових керівників, які впроваджують їх у власному досвіді навчання студентів. 23% з них вказали на те, що цілком задоволені використанням традиційних технологій, які забезпечують ґрунтовні знання студентів. 16% зауважили, що для цього відсутня матеріально-технічна база на факультетах, на яких вони працюють.

Щодо перевірки ефективності дидактичної діяльності аспірантів наукові керівники відповіли, що зараховують їм проходження асистентської практи-

ки згідно з аспірантськими індивідуальними планами, рідко аналізуючи недоліки, але більшою мірою спрямовуючи увагу на позитивах їхньої взаємодії зі студентами. Деякі з наукових керівників (17%) відмітили, що це дуже важливий аспект роботи з аспірантами, для якого слід розробити відповідне організаційно-методичне забезпечення. Стосовно критеріїв і показників, за якими в аспірантурі вимірюється якість прикінцевих результатів дидактичної діяльності аспірантів, наукові керівники вказали на дидактичну ерудованість (14%), яка виявляється за обсягом дидактичних і методичних знань, дидактична майстерність (21%), що забезпечує успішність стратегії реалізації творчого задуму, академічна успішність студентів (65%).

Слід зазначити, що переважна більшість респондентів, незалежно від ученого ступеня, профілю наукової спеціальності й наукового звання (67%) зізналося в частковій поінформованості щодо класифікації й сутності педагогічних інновацій, а також можливостей їх використання в особистому науково-педагогічному досвіді при викладанні навчальних дисциплін досліджуваної галузі науки. При цьому, 26% вказало на достатню й лише 7% – на повну поінформованість, що є, в основному (89%), результатом їхньої професійної самоосвіти в процесі здійснення функцій науково-педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі (оскільки лише 11% зазначили на вивчення цих питань у процесі аспірантської підготовки).

У силу відсутності належної поінформованості, більшість респондентів (59%) не створювало авторських інноваційних проєктів і не застосовувало самостійно директивні педагогічні інновації у своєму науково-педагогічному досвіді (малося на увазі до масового впровадження в Україні кредитно-модульної системи), а іноді зверталися за відповідною консультацією або послугою до фахівців (в основному, на етапі досягнення наукового звання доцента, через вимоги розробки нових підручників і навчально-методичних посібників). 35% з них самостійно застосовували найбільш відомі й, як правило, найбільш популярні і розповсюджені педагогічні інновації або педагогічні технології. Всього 6% респондентів самостійно проєктували нові педагогічні технології й упевнено застосовували нетрадиційні методи, засоби та форми навчання і виховання студентів, але лише в обмеженому і необхідному для конструктивного вирішення професійно-педагогічних завдань обсязі. Спеціальний час на систематичне вивчення сутності нововведень і можливостей застосування нових методів, засобів і форм навчання і виховання студентів при викладанні галузі науки приділяють лише окремі респонденти (4%, в основному, соціологи, лінгвісти й психологи), у той час як їхній переважний масив (96%) сконцентрований у більшому ступені на традиційному підході до організації навчально-виховного процесу у вищій школі.

Спонукає своїх магістрантів і аспірантів до обов'язкового застосування нових засобів, методів і форм навчання і виховання 73% респондентів (через вивчення нових спецкурсів, елективних дисциплін і практикумів, самостійне вивчення відповідної навчально-методичної літератури із впровадження педагогічних інновацій, особливо зарубіжних, аналіз прикладів, почерпнутих з передового педагогічного досвіду). 21% ставиться до цього нейтрально (на їхній власний розсуд або вимоги адміністрації), 6% з них взагалі не звертає на це спеціальної уваги (політологи, філософи). В цілому застосування аспі-

рантами нових педагогічних інновацій і технологій 36% респондентів, у той час як 64% з них вважає достатнім використання існуючих педагогічних методів, форм і засобів, перевірених масовою практикою. Здійснює обов'язкову перевірку ефективності застосовуваних магістрантами й аспірантами педагогічних інновацій у процесі здійснення ними асистентської педагогічної практики 3% респондентів, час від часу – 12%, інші з їхнього числа (85%) вважають, що це особиста справа суб'єкта педагогічного процесу, який обрав науково-педагогічний фах.

У результаті обробки відповідей наукових керівників аспірантів за другим блоком запитань були отримані такі дані. Прикінцевим результатом підготовки аспірантів до дидактичної діяльності у вищій школі вони вважають: дидактичну компетентність/методичну компетенцію (31%), професійно-педагогічну / дидактичну культуру (27%), науково-педагогічну підготовленість (23%), мотиваційну/психологічну готовність до викладання і навчання студентів (15%), у той час як 4% досліджуваних було складно відповісти на це питання. На підтвердження правомірності своєї точки зору респонденти в першому і другому випадках наводили доводи актуальності компетентнісного та культурологічного підходів до організації навчання аспірантів. У третьому випадку – необхідності посилення науково-теоретичної, фундаментальної психолого-педагогічної та методичної складових стандарту вищої та післядипломної освіти. В останньому випадку – значущості педагогічного покликання й гуманістичної спрямованості аспірантів, а також дидактичних здібностей і вмінь, досить повно описаних у літературі й прийнятих у науково-педагогічному співтоваристві. Щодо специфіки запропонованих вище феноменів як прикінцевих результатів асистентської практики аспірантів у вищому навчальному закладі, ознак їх прояву респонденти вказали на дидактичну обізнаність і дидактичні знання (31%), дидактичний потенціал і дидактичні здібності (12%), дидактичні вміння (39%), дидактичну майстерність і техніку (18%). Стосовно способів виміру означених феноменів респонденти були єдині в позиції, що це відбувається у процесі спостереження за ходом і результатами підготовки аспірантів до проведення навчальних занять зі студентами, здійснення дидактичних проектів у студентській аудиторії та впродовж їхнього самоаналізу, який стосувався конструктивності реалізованих дидактичних технологій.

Висновки. Загалом анкетування наукових керівників аспірантів, у якому взяли участь понад 759 осіб, засвідчило, що традиційний зміст, форми і методи післядипломної освіти на рівні соціального інституту аспірантури не повною мірою сприяють ефективності їхньої дидактичної підготовки як майбутніх науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. Зумовлено це тим, що якість її прикінцевих результатів у вигляді сформованості найбільш значущих новоутворень особистості випускника аспірантури (дидактична компетентність, дидактична культура, готовність до дидактичної діяльності і проектування) залишається досить низькою.

Натомість, серед найбільш дієвих чинників удосконалення дидактичної підготовки майбутніх науково-педагогічних кадрів визначено оновлення змісту їхнього теоретичного навчання психолого-педагогічних дисциплін, а також тренінг функцій інноваційної діяльності під час асистентської практики в аспірантурі впродовж трьох років.

Література

1. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту / Віктор Петрович Андрущенко. — Київ, 2004. — 738 с.
2. Байденко В. И. Болонский процесс: структурная реформа высшего образования Европы / Валентин Иванович Байденко. — М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, Российский Новый Университет, 2003. — 128 с.
3. Бірюкова М. Аспірантура і докторантура як механізми формування інтелектуального потенціалу держави / М. Бірюкова // Вища шк. — 2010. — № 2. — С. 52-59.
4. Доповідь Голови ВАК України В. Ф. Мачуліна на нараді з питань удосконалення атестації наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації 26 червня 2008 р. // Бюл. ВАК України. — 2008. — № 8. — С. 10-14.
5. Зязюн І.А., Крамуценко Л.В., Кривонос І.Ф. та ін. Педагогічна майстерність / Іван Андрійович Зязюн. — К. : Вища шк. , 1997. — 349 с.
6. Кондрашова Л. В. Высшая педагогическая школа и Болонский процесс: реалии и перспективы : монография / Лидия Валентиновна Кондрашова. — Кривой Рог : РГПУ, ИВИ, 2007. — 474 с.

МІЖКУЛЬТУРНО-ТВОРЧА ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ І КИТАЙСЬКИХ СПІВАЦЬКИХ ТРАДИЦІЙ В ІНСТИТУТАХ МИСТЕЦТВ

УДК 37.016:78(510)(477)

Чжао Веньфан

У статті актуалізується значення міжкультурно-творчої трансформації краєвих співацьких традицій двох стародавніх культур України і Китаю в умовах інститутів мистецтв. Розкрито педагогічний потенціал цієї творчої взаємодії для процесу модернізації вищої музично-педагогічної освіти обох країн.

Ключові слова: міжкультурно-творча трансформація, модернізація вищої музично-педагогічної освіти, співацькі традиції України і Китаю.

МЕЖКУЛЬТУРНО-ТВОРЧЕСКАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ УКРАИНСКИХ И КИТАЙСКИХ ПЕВЧЕСКИХ ТРАДИЦИЙ В ИНСТИТУТАХ ИСКУССТВ

Чжао Веньфан

В статье актуализируется значение межкультурно-творческой трансформации певческих традиций музыкальной культуры Украины и Китая. Представлена проекция использования такого взаимодействия в качестве пути модернизации высшего музыкально-педагогического образования обеих стран.

Ключевые слова: межкультурно-творческая трансформация, модернизация высшего музыкально-педагогического образования, певческие традиции Украины и Китая.